

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΜΕΛΕΤΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΕΩΣ
ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΙΟΥ ΤΑΞΙΑΡΧΗ ΜΕΣΤΩΝ ΧΙΟΥ

Α' ΣΤΑΔΙΟ ΜΕΛΕΤΗΣ:
ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ - ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ - ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ

Μελετητές:
Κλήμης Ασλανίδης – Χριστίνα Πινάτση
Αρχιτέκτονες Μηχανικοί Ε.Μ.Π. – Αναστηλωτές (MA in Conservation Studies, University of York)

ΜΑΪΟΣ 2016

1. ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αντικείμενο της μελέτης αποτελεί η συντήρηση, στερέωση και αποκατάσταση του ναού του Παλιού Ταξιάρχη, στα Μεστά της Χίου. Η μελέτη ανατέθηκε τον Ιανουάριο του 2016 από την Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού στους αρχιτέκτονες Κλήμη Ασλανίδη και Χριστίνα Πινάτση, τον πολιτικό μηχανικό Νικόλαο Παπαηλίου, τον μηχανολόγο Μηνά Διακάκη, με σύμβουλο τον Ι. Ασκητόπουλο, και τις συντηρήτριες Αμερίμνη Γαλανού, Γιάννα Δογάννη και Καλλιόπη Ιεσσαί. Η παρούσα έκθεση, που συνοδεύει την αποτύπωση του ναού, περιλαμβάνει τα συμπεράσματα της τεκμηρίωσης και ανάλυσης που ολοκληρώθηκε στο μνημείο, καθώς και τις γενικές αρχές και κατευθύνσεις των επεμβάσεων που θα προταθούν για την αποκατάστασή του με πληρότητα στο επόμενο στάδιο της μελέτης. Οι μελετητές ευχαριστούν την Ελληνική Εταιρεία και τους δωρητές της μελέτης για την εμπιστοσύνη τους. Παράλληλα, ιδιαίτερες ευχαριστίες για την παροχή κάθε δυνατής βοήθειας επί τόπου και για τις πρωτοβουλίες τους οφείλονται στον Πρόεδρο του Δ.δ. Μεστών κ. Ηλία Αυγουστίδη και στο Δήμαρχο Χίου κ. Μανώλη Βουρνού. Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλονται στον τελευταίο και για τις πολύτιμες παρατηρήσεις του κατά την εκπόνηση της μελέτης. Για τη συνεργασία στο πλαίσιο των υπηρεσιακών τους αρμοδιοτήτων οι μελετητές ευχαριστούν την προϊσταμένη της Εφορείας Αρχαιοτήτων Χίου κ. Όλγα Βάσση και την αρχαιολόγο κ. Παρ. Βαλάκου. Τέλος, για τη θερμή φιλοξενία στο βραβευμένο για την αποκατάστασή του αρχοντικό «Αντουάνικο» κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της μελέτης, εκφράζουμε ιδιαίτερες ευχαριστίες προς τους κ. Γιώργο και Αλεξάνδρα Προκοπίου και την συνάδελφο Κατερίνα Μανωλιάδη.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο ναός του Παλιού Ταξιάρχη, που ονομάζεται έτσι ώστε να διακρίνεται από τον λεγόμενο Μεγάλο Ταξιάρχη των Μεστών, βρίσκεται στο όριο του μεσαιωνικού οικισμού, και ήταν χτισμένος σε επαφή με το τείχος του. Το μνημείο έχει παρουσιαστεί διεξοδικά στην πρόσφατη δημοσίευση του καθ. Χ. Μπούρα για τη ναοδομία στα μεσαιωνικά χωριά της Χίου (Χ. Μπούρας, *Η ναοδομία στα μεσαιωνικά χωριά της Χίου, Αφιερωμα στον ακαδημαϊκό Παναγιώτη Βοκοτόπουλο*, Αθήνα 2015, σ. 173-180), όπου περιλαμβάνονται και σχέδια κατόψεων και τομών. Παλαιότερες βιβλιογραφικές αναφορές στο Αρχαιολογικόν Δελτίον (ΑΔ 19 (1964), Β'3, σ. 401, ΑΔ 24 (1969), Β'2, σ. 402, 408, ΑΔ 36 (1981), Β'2, σ.386) αφορούν σε κατά καιρούς επεμβάσεις και επισκευές που έχει υποστεί ο ναός. Από τον αρχικό ναό, η ανέγερση του οποίου χρονολογείται με επιγραφή στο έτος 1503, διατηρείται μόνο ο νότιος τοίχος και η κόγχη του Ιερού. Φαίνεται ότι το υπόλοιπο κτήριο κατεδαφίστηκε το 1794, προκειμένου ο ναός να επεκταθεί προς τα δυτικά και προς τα βόρεια, με την παράλληλη μετατροπή του από μονόκλιτο σε δίκλιτο. Στον αρχικό νότιο τοίχο, εσωτερικά, διατηρείται ζωγραφικός διάκοσμος. Ωστόσο, η αξία του μνημείου δεν περιορίζεται στην αρχική αυτή οικοδομική φάση, αφού και ο ναός του τέλους του 18^{ου} αιώνας δεν στερείται αρετών αλλά και μορφολογικών στοιχείων και τεχνικών με μεγάλο ενδιαφέρον. Τέλος, το τέμπλο που προστέθηκε κατά τις αρχές του 19^{ου} αιώνας είναι εξαιρετικό δείγμα της ξυλογλυπτικής του μπαρόκ.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ – ΑΝΑΛΥΣΗ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΩΝ ΦΑΣΕΩΝ

Ο ναός στη σημερινή του μορφή ανήκει στον τύπο της δίκλιτης βασιλικής, έχει σχήμα ορθογωνικό σε κάτοψη, διαστάσεων 10,80 επί 19,10 μ. περίπου. Σε αυτό προστίθεται στα ανατολικά η ημικυκλική κόγχη του ιερού. Το εσωτερικό διαιρείται σε δύο ανισοπλατή κλίτη με κιονοστοιχία από τέσσερις χαμηλούς κίονες από τοπικό φαιόχρωμο ασβεστόλιθο. Το νότιο κλίτος στεγάζεται με ημικυλινδρικό θόλο, ο οποίος διαρθρώνεται με σφενδόνια που στο νότιο τοίχο φέρονται από παραστάδες. Η διαμόρφωση της στέγασης εξωτερικά είναι ιδιαίτερος οξυκόρυφη, ακολουθώντας τα πρότυπα που έχουν επικρατήσει στη Χίο κατά την εποχή αυτή. Η επικεράμωση γίνεται με φαρδιές κεραμίδες εντελώς αβαθείς, που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν κεραμικές πλάκες. Το βόρειο κλίτος καλύπτεται από σταυροθόλια σε χαμηλότερη στάθμη, πάνω από τα οποία διαμορφώνεται δώμα.

Στο νότιο τοίχο του ναού υψώνεται μικρό μονότοξο κωδωνοστάσιο με αετωματώδη επίστεψη. Ο ναός έχει τρεις θύρες, δύο στη νότια και μία στη δυτική πλευρά. Τα παράθυρα της δεύτερης οικοδομικής φάσης διαθέτουν λίθινα ορθογωνικά πλαίσια και σιδεριές από σφυρήλατο σίδηρο. Νεώτερα παράθυρα έχουν διανοιχθεί και στον σωζόμενο τοίχο της πρώτης οικοδομικής φάσης.

Το τμήμα του νοτίου τοίχου που ανήκει στην πρώτη οικοδομική φάση διαρθρώνεται με αψιδώματα, τα τόξα των οποίων είναι διαμορφωμένα με πλίνθους και περιμετρική ταινία από εφυαλωμένα φιαλοστόμια. Η λιθοδομή στο τμήμα αυτό έχει κατασκευαστεί με ορθογωνισμένους λίθους στις γωνίες των παραστάδων των αψιδωμάτων και επιμελημένη αργολιθοδομή στα υπόλοιπα τμήματα, με παρεμβολή κατακόρυφων και οριζόντιων πλινθίων. Η λιθοδομή στο νεώτερο τμήμα είναι λιγότερο επιμελημένη, ωστόσο τα λαξευτά λίθινα στοιχεία (πλαίσια θυρών, κυμάτια, κωδωνοστάσιο) φανερώνουν δεξιτεχνία. Στο εσωτερικό, στο τμήμα της αρχικής φάσης έχουν αποκαλυφθεί τοιχογραφίες που ανήκουν σε δύο φάσεις τοιχογράφησης, ενώ η λιθοδομή στις περιοχές όπου δεν σώζονται τοιχογραφημένα επιχρίσματα έχει παραμείνει εμφανής, μετά την αποκάλυψη από την Αρχαιολογική Υπηρεσία. Η δεύτερη οικοδομική φάση χαρακτηρίζεται από διάκοσμο που ανήκει στο οθωμανικό μπαρόκ με κοσμήτες και γεωμετρικά σχήματα από τραβηχτά γύψινα κυμάτια, καθώς και περιορισμένης έκτασης ζωγραφικά θέματα. Το τέμπλο του νοτίου κλίτους είναι εξαιρετικό δείγμα ξυλογλυπτικής του νησιωτικού μπαρόκ. Το δάπεδο στο νότιο κλίτος έχει κατασκευαστεί από μεγάλες ορθογωνικές επιμήκεις πλάκες υπόλευκου χρώματος

(πιθανώς από την περιοχή των Νενήτων). Στο βόρειο κλίτος διαγράφεται ένα πλαίσιο με τετραγωνικές λιθόπλακες ερυθρού, μαύρου και υπόλευκου χρώματος διαφόρων τοπικών λατομείων, σε λοξή ζατριοειδή διάταξη, ενώ το δυτικό τμήμα φέρει εκτεταμένες μεταγενέστερες επισκευές. Μεταξύ των δύο κλιτών αλλά και κατά μήκος των τοίχων, υπάρχουν περιοχές όπου το δάπεδο έχει συμπληρωθεί εμβαλωματικά με πλάκες τοποθετημένες πρόχειρα στη σύγχρονη εποχή. Οι περιοχές αυτές ποτέ δεν διέθεταν λίθινο δάπεδο, καθώς από το σχήμα τους διαπιστώνεται ότι εκεί τοποθετούνταν σειρές από στασίδια σε ελαφρώς υπερυψωμένο ξύλινο δάπεδο. Τα ανοιγόμενα κουφώματα είναι ξύλινα, νεώτερα. Σε θέσεις όπου τα παράθυρα δεν είναι δυνατόν να ανοίγουν υπήρχαν διαφράγματα από κονίαμα, από τα οποία διατηρούνται δύο, ενώ ένα έχει αντικατασταθεί από σιδηρό σταθερό υαλοστάσιο. Τέλος, ιδιαίτερη εντύπωση προκαλεί στο μνημείο η ύπαρξη σιδερένιων σφυρήλατων ελκυστήρων κυκλικής διατομής, τόσο στο εσωτερικό των τοίχων όσο και στην εγκάρσια διεύθυνση. Είναι εμφανή τα κλειδιά τους πάνω στις όψεις, αλλά και στον εσωτερικό χώρο οι ίδιοι οι ελκυστήρες στη στάθμη της γένεσης τόξων και θόλων. Οι ελκυστήρες ανήκουν στην φάση κατασκευής του ναού του 1794, ανήκουν δηλαδή σε μια πρώιμη εποχή για την τεχνική αυτή λύση, γεγονός που τους καθιστά ιδιαίτερος σημαντικούς από πλευράς ιστορίας της τεχνολογίας η οποία όλο και περισσότερο ενδιαφέρει τη σύγχρονη αρχαιολογία. Στην ίδια εποχή ανήκουν και οι σιδεριές από σφυρήλατο σίδηρο στα παράθυρα.

Ο ναός βρισκόταν αρχικώς κτισμένος σε επαφή με το τείχος του οικισμού, στο οποίο και ήταν προσκολλημένος κατά τη βόρεια πλευρά του σε μικρή απόσταση από οικίες στα ανατολικά και τα δυτικά. Το 1737 διαμορφώθηκε στα νότια μικρή αυλή με μνημειώδη πυλώνα κτισμένο κατά το πλινθοπερίκλειστο σύστημα. Το θύρωμα της εισόδου είναι κατασκευασμένο από λαξευτό ερυθρό λίθο. Ψηλότερα διαμορφώνεται τοξωτό υπέρθυρο προσκυνητάριο με θολίτες εναλλασσόμενου λευκού και ερυθρού χρώματος (λίθοι Θυμιανών και Νενήτων). Ίδιας μορφής αψιδώματα διαμορφώθηκαν στη δυτική πλευρά της αυλής. Στα 1739 κτίσθηκε σε πολύ μικρή απόσταση από τον Ταξιάρχη στα νότια ο ναός του Αγίου Βασιλείου, με πρόσβαση εκτός της αυλής. Κατά την επέκταση του Ταξιάρχη στα 1794 στα βόρεια και τα δυτικά κατεδαφίστηκε τμήμα του τείχους του οικισμού, το οποίο και ανακατασκευάστηκε βορειότερα, σε μικρή απόσταση από το ναό.

ΔΙΑΓΝΩΣΗ

Η κατάσταση διατήρησης του μνημείου επιτάσσει τη λήψη μέτρων για την προστασία του. Αν και δεν υπάρχει άμεσος κίνδυνος κατάρρευσης, τα προβλήματα του μνημείου απαιτούν αντιμετώπιση, προκειμένου να αποτραπεί η προϊούσα επιδείνωσή τους. Παράλληλα, η συντήρηση και αποκατάσταση του κελύφους και ειδικά των στεγών αποτελεί προϋπόθεση για τη διατήρηση των τοιχογραφιών αλλά και των νεώτερων γύψινων διακοσμήσεων, οι οποίες αντιμετωπίζουν οξύτατο πρόβλημα φθοράς και καταπτώσεων λόγω της κατερχόμενης και ανερχόμενης υγρασίας. Συγκεκριμένα, τα δομικά προβλήματα του κτηρίου συνοψίζονται στις ρηγματώσεις και αποκλίσεις που έχουν υποστεί οι κίονες – ιδίως ο ανατολικός, και στις περιορισμένης εκτάσεως ρηγματώσεις που εντοπίζονται στη νοτιοδυτική γωνία του μνημείου. Παράλληλα, αρκετά λίθινα στοιχεία και ειδικότερα τα πλαίσια θυρών και παραθύρων, αλλά και τα κιονόκρανα, παρουσιάζουν κατά τόπους θραύσεις λόγω της οξείδωσης σιδηρών συνδέσμων ή σιδεριών. Τα υπόλοιπα δομικά προβλήματα των λιθοδομών συνδέονται άμεσα με τα οικοδομικά προβλήματα, ήτοι την δράση της υγρασίας, ανερχόμενης και κατερχόμενης, και την εισροή των ομβρίων υδάτων, με αποτέλεσμα την φθορά των κονιαμάτων, αλλά και την καταστροφή του εσωτερικού διακόσμου. Οι παράγοντες αυτοί απειλούν την υπόσταση ενός μνημείου σημαντικότητας λόγω της αρχιτεκτονικής του ιδιαιτερότητας, της παλαιότητας και της σπανιότητας του διακόσμου του. Η στέγη έχει δεχθεί κατά τη δεκαετία του 1960 επεμβάσεις για την αποτελεσματικότερη στεγάνωση. Συγκεκριμένα έγινε πλήρης αφαίρεση των υλικών επικαλύψεως επάνω από τα σταυροθόλια του βορείου κλίτους και αντικατάσταση με τσιμεντοκονίαμα, ενώ στο νότιο κλίτος συμπληρώθηκε η κεράμωση με εκ περισυλλογής παλιά κεραμίδια και σχιστόπλακες, οι οποίες τοποθετήθηκαν επί των αετωματωδών απολήξεων και στις απολήξεις της στέγης στις μακρές πλευρές. Όλες οι πλάκες και τα κεραμίδια έχουν αρμολογηθεί με ισχυρό τσιμεντοκονίαμα. Ωστόσο, η χρήση τσιμέντου αντενδείκνυται, γιατί εμποδίζει την εξάτμιση τυχόν υγρασίας που θα εισρεύσει, και επιπλέον φαίνεται πως αντιμετώπισε το πρόβλημα μόνο μερικώς. Η χρήση τσιμεντοκονιάματος στα αρμολογήματα του εξωτερικού περιβόλου έχει προκαλέσει φθορές και στα αξιόλογα έργα λιθοξοϊκής από λίθο Θυμιανών, που διαμορφώνουν το πλαίσιο της θύρας του μανδρότοιχου.

Τέλος, η μέτρια κατάσταση συντήρησης του ναού εμποδίζει την ανάδειξη της αρχαιολογικής και καλλιτεχνικής του αξίας, αλλά και περιορίζει τη λειτουργία του τόσο ως μνημείου υψηλής επισκεψιμότητας μέσα στον μεσαιωνικό οικισμό όσο και ως χώρου λατρείας. Μάλιστα η καταστροφή των στασιδίων και ο πρόχειρος τρόπος επισκευής του δαπέδου έχει δημιουργήσει ανισοσταθμία στο δάπεδο.

ΠΡΟΤΑΣΗ

Όπως προκύπτει από την ανάλυση που προηγήθηκε, ο ναός του Παλιού Ταξιάρχη αντιμετωπίζει ένα φάσμα προβλημάτων, η επίλυση των οποίων είναι αναγκαία για την διατήρηση, την προστασία και την ανάδειξη του σημαντικού αυτού μνημείου.

Οι κύριοι άξονες που διέπουν την προτεινόμενη επέμβαση είναι:

- α. η στερέωση του μνημείου ώστε να μην απειλείται η δομική του επάρκεια
- β. η αντιμετώπιση της φθοράς και η άρση των αιτίων που την προκαλούν
- γ. η επαρκής προστασία του εσωτερικού ζωγραφικού και πλαστικού διακόσμου και του τέμπλου
- δ. η ανάδειξη της καλλιτεχνικής και ιστορικής αξίας του μνημείου, αλλά και των τεχνικών ιδιαιτεροτήτων που εντοπίζονται σε αυτό
- ε. η διατήρηση της αυθεντικότητας, που συμπεριλαμβάνει την ανάδειξη όλων των οικοδομικών φάσεων
- στ. η διατήρηση των μεταγενέστερων στοιχείων, η απάλειψη των οποίων γίνεται μόνο κατ' εξαίρεσιν, εφόσον πρόκειται για μη αξιόλογες επεμβάσεις και προκειμένου να αποκαλυφθεί αρχική σύνθεση υψηλής αισθητικής ποιότητας
- ζ. η αποκατάσταση επιμέρους στοιχείων που συντελούν στην ολοκληρωμένη εικόνα του διακόσμου
- η. η χρήση παραδοσιακών υλικών και τρόπων δομής
- θ. η δυνατότητα εξυπηρέτησης της λειτουργίας του ναού με τρόπο που δεν το επιβαρύνει αισθητικά (εξοπλισμός, εγκαταστάσεις κ.λπ.)

Συνοπτική παρουσίαση της επεμβάσεως

Η επέμβαση αποσκοπεί στη στερέωση, αποκατάστασης και ανάδειξη όλων των οικοδομικών φάσεων του ναού. Η τοιχοποιία θα δεχθεί περιορισμένες τοπικές επεμβάσεις για την επισκευή ρηγματώσεων και φθορών, προκειμένου να μην υπάρξει αλλοίωση των αυθεντικών αρμολογημάτων, όπου αυτά διατηρούνται. Ωστόσο και άλλα στοιχεία του μνημείου έχουν εξίσου μεγάλη ιστορική και αρχαιολογική σημασία. Οι σφυρήλατοι σιδηροί ελκυστήρες, σπάνιο στοιχείο για την πρώιμη αυτή εποχή, οπωσδήποτε πρέπει να διατηρηθούν και να συντηρηθούν. Οι κίονες, οι κορμοί των οποίων παρουσιάζουν προβλήματα, θα πρέπει να αποκατασταθούν και να στερεωθούν με συγκολλήσεις, περιδέσεις και ενίσχυση της θεμελίωσής τους.

Οι στέγες του ναού θα πρέπει να στεγανωθούν με αφαίρεση με προσοχή, εξυγίανση και στεγάνωση των εξωραχίων, και επανατοποθέτηση των κεραμιδιών. Παράλληλα, για την αντιμετώπιση της ανερχόμενης υγρασίας θα δημιουργηθεί αποστραγγιστική τάφρος πέριξ του ναού, με διάτρητο σωλήνα στο βάθος του, που θα οδηγεί τα ύδατα μακριά από το μνημείο.

Ο εσωτερικός χώρος θα αποκατασταθεί και αναδειχθεί με συντήρηση των στοιχείων του διακόσμου και ανακατασκευή όσων έχουν καταστραφεί, με αποκατάσταση του δαπέδου στις περιοχές που έχουν δεχθεί πρόχειρες επεμβάσεις, και ανακατασκευή στασιδίων απλής μορφής στις αρχικές τους θέσεις. Οι αρχικές τοιχογραφίες έχουν από παλιά συντηρηθεί και γενικά δεν εμφανίζουν προβλήματα. Τα τμήματα όπου δεν σώζονται τοιχογραφίες θα επιχριστούν με υπόλευκο κονίαμα, για να υπάρχει συνέχεια της αισθητικής της επιφάνειας.

Προκειμένου να αποφευχθούν κακότεχνα και πρόχειρα καλώδια στο χώρο, θα κατασκευαστεί ηλεκτρική εγκατάσταση για το φωτισμό και τη θέρμανση του

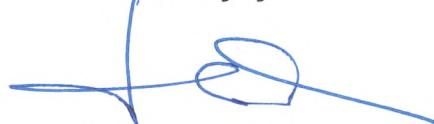
χώρου. Ο φωτισμός θα γίνεται στο νότιο κλίτος με τρεις πολυελαίους και προβολείς σε ειδικές θέσεις, στο ιερό και το βόρειο κλίτος. Η θέρμανση θα γίνει με χαμηλά ηλεκτρικά λεπτά πάνελ σε επιλεγμένες θέσεις πίσω από τα στασίδια, προκειμένου να υπάρξουν οι λιγότερες δυνατές εγκαταστάσεις και καμμία οπτική όχληση.

Οι προτεινόμενες επεμβάσεις συνοψίζονται στα ακόλουθα:

- α. στερέωση και αποκατάσταση με περιορισμένης εκτάσεως επεμβάσεις στην τοιχοποιία, όπως επισκευή ρηγματώσεων με λίθινα κλειδιά, και δομική αποκατάσταση και στερέωση των κιόνων, με συγκολλήσεις, περιδέσεις και ενίσχυση της θεμελίωσης.
- β. στεγάνωση και συντήρηση της επικαλύψεως των στεγών
- γ. διατήρηση και συντήρηση των αυθεντικών αρμολογημάτων με τοπικές στερεώσεις των αυθεντικών, περιορισμένες συμπληρώσεις και αφαίρεση τσιμεντοκονιαμάτων
- δ. συντήρηση του τέμπλου, τοπικές επεμβάσεις για την προστασία των τοιχογραφιών και συντήρηση του πλαστικού διακόσμου, με ανακατασκευή των κατεστραμμένων τραβηχτών κοσμημάτων
- ε. συντήρηση και αποκατάσταση του ανάγλυφου διακόσμου
- στ. ανακατασκευή των στασιδίων
- ζ. συντήρηση και αποκατάσταση του δαπέδου
- η. αποξήλωση των πρόχειρων ηλεκτρικών εγκαταστάσεων και κατασκευή ηλεκτρικής εγκατάστασης για το φωτισμό και τη θέρμανση (με πάνελ πίσω από τα στασίδια, χωρίς σωληνώσεις νερού ή άλλες εγκαταστάσεις και μηχανήματα), με τρόπο που δεν παρεμβάλλεται οπτικά

- θ. διατήρηση των παλαιών ελκυστήρων στη θέση τους και συντήρηση με τοπικές αντικαταστάσεις οξειδωμένων κλειδιών
- ι. μικρή εγκατάσταση ύδρευσης και χωνευτήρι για τις ανάγκες του ιερού
- ια. συντήρηση ή ανακατασκευή των κουφωμάτων
- ιβ. κατασκευή αποστράγγισης περιμετρικά του ναού
- ιγ. περιορισμένες διαμορφώσεις στον περιβάλλοντα χώρο, που αφορούν κυρίως στη διαμόρφωση του δαπέδου. Σημειώνεται ότι ο σπουδαίος πύργος του μεσαιωνικού τείχους που είναι σε επαφή με το μνημείο, αν και δεν αποτελεί αντικείμενο της μελέτης, πρέπει οπωσδήποτε επίσης να δεχθεί τοπικές συμπληρώσεις λίθων και κονιαμάτων διότι παρατηρούνται τοπικές αποπτώσεις και κίνδυνος για πιο εκτεταμένες καταρρεύσεις.

Ο συντάξας

Κλήμης Ασλανίδης, Δρ αρχιτέκτων μηχανικός
Εκπρόσωπος των μελετητών

2. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ

1. Η είσοδος του περιβόλου

2. Το υπέρθυρο της νότιας θύρας του περιβόλου. Διακρίνεται η αρμολόγηση με τσιμεντοκονίαμα.

3. Η φθορά του αναγλύφου στη Θυμιανούσικη πέτρα, λόγω της χρήσης τσιμέντου στους γειτονικούς αρμούς

4. Άποψη του προαυλίου του ναού προς τα δυτικά

5.Άποψη του προαυλίου προς τα ανατολικά

6. Τμήμα της νότιας όψης του ναού

7. Το κωδωνοστάσιο του ναού

8. Άποψη του σωζόμενου τοίχου της πρώτης οικοδομικής φάσης

9. Η επιγραφή της δεύτερης οικοδομικής φάσης

10. Λεπτομέρεια των αψιδωμάτων της νότιας όψης με τα φιαλοστόμια.

11. Η κόγχη του Ιερού

12. Το παράθυρο του Ιερού

13. Η στενή δίοδος στα δυτικά του ναού

14. Άποψη του ναού από βορειοδυτικά

15. Η δυτική θύρα του ναού

16. Άποψη της βόρειας πλευράς του ναού

17. Το ανατολικό «αέτωμα»

18, 19. Απόψεις των στεγών

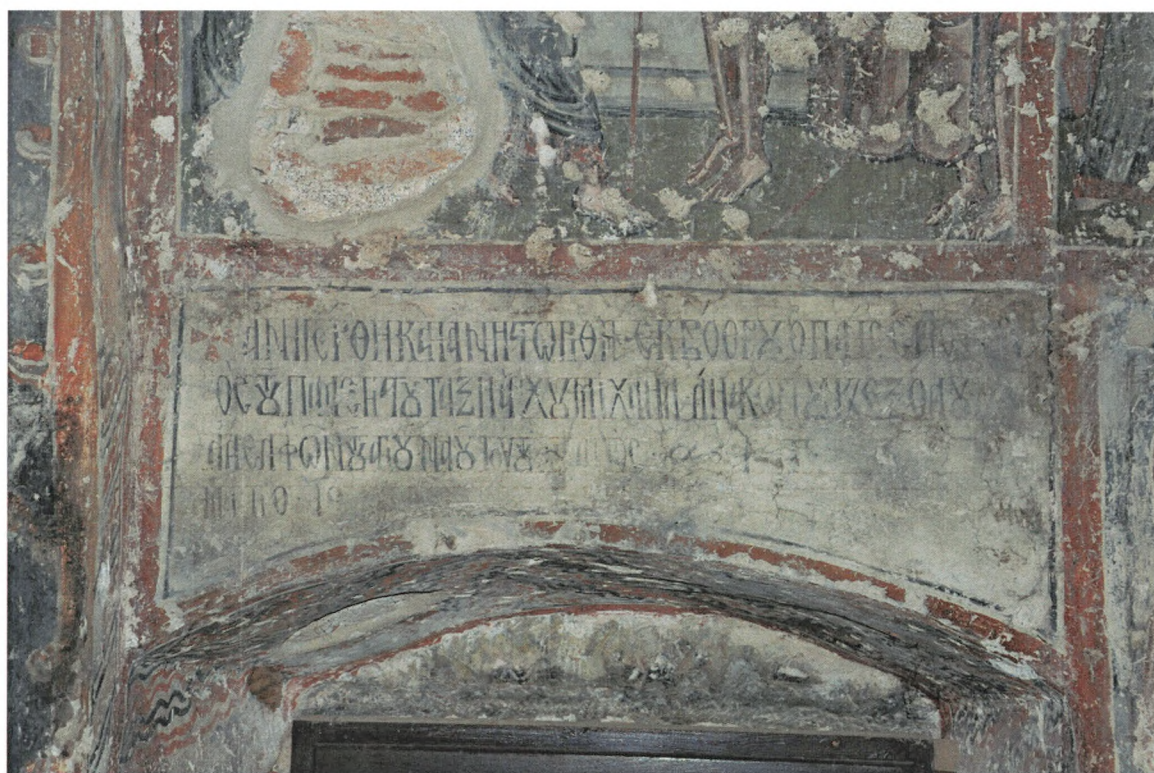
20. Η βορειοανατολική απόληξη του κτηρίου

21. Ο γειτονικός μεσαιωνικός πύργος

22,23. Απόψεις του περιβόλου βορείως του ναού.

24. Η κτητορική επιγραφή της πρώτης οικοδομικής φάσεως

25. Ο ζωγραφικός διάκοσμος που διατηρείται στον σωζόμενο νότιο τοίχο της πρώτης οικοδομικής φάσεως

26. Η αλλαγή μεταξύ των δύο οικοδομικών φάσεων

27. Αποψη της θολοδομίας στο νότιο κλίτος

28. Τμήμα του νότιου τοίχου εσωτερικά

29. Αποψη του βορείου κλίτους από τα ανατολικά προς τα δυτικά

30. Άποψη του νοτίου κλίτους από τα ανατολικά προς τα δυτικά.

31. Το τέμπλο του νοτίου κλίτους

32, 33. Λεπτομέρειες του τέμπλου.

34. Το Ιερό

35. Το τέμπλο του βορείου κλίτους

36. Κίων μεταξύ των δύο κλιτών

37. Ο ανατολικότερος κίων της κιονοστοιχίας μεταξύ των δύο κλιτών

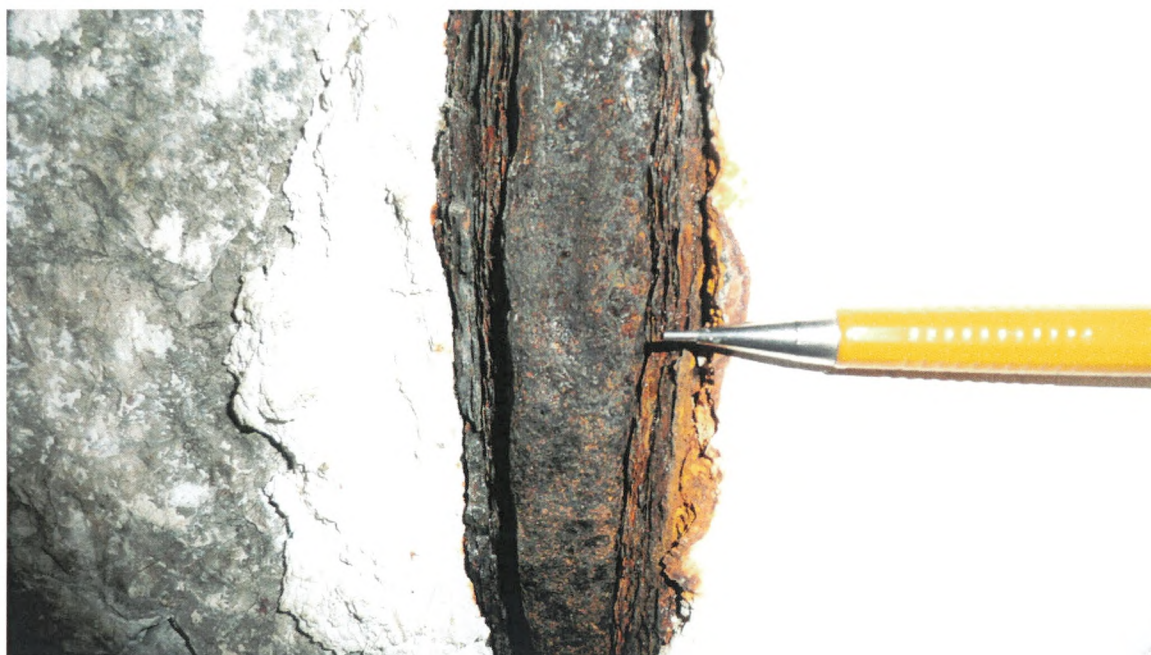
38. Φθορά του κίονος

39. Φθορά του κίονος

40, 41. Φθορές στα κιονόκρανα

42, 43. Λεπτομέρειες των σιδηρών ελκυστήρων. Άνω, χαρακτηριστική εικόνα φθοράς του σφυρήλατου σιδήρου με αποφλοιώση της διατομής.

44. Το κλειδί ενός ελκυστήρα

45. Ρήξη ανωφλίου και ρήγμα στο δυτικό τοίχο

